

ՓՈԼ ՎԱԼԵՐԻ ԵՒ ԻՐ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար. տես Բազմ. 1946. թիւ 11-12 էջ 317)

Յետ նկատելու միջավայրն ու ժամանակը, ուր յայտնուեցաւ Փոլ Վալերիի, հարկ է որ զբաղինք այլեւս իրմով: Մեկերկրապանի ափին հանգչող Սէթ քաղաքը (Հերոյ գաւառին մէջ) ծնած է ան 1871-ին ֆրանսացի հօրէ և իտալացի մօրէ: Մեծ համակրանք մը ցոյց տուած է միշտ հանդէպ իտալական երկրին՝ մանաւանդ ձենովայի ուր կ'երթար իր մանկութեան շրջանին արձակուրդի օրերն անցնելու վայելելով Լիւկուրեան ծովակի գեղեցկութիւնը, իտալական հանճարին՝ որուն մեծ ներկայացուցիչն՝ Լէոնարտոյ տա Վինչիին վրայ կը հիանար: Գննդավայրի մէջ իր նախնական կրթութիւնն առնելէ յետոյ՝ կ'անցնի ծնողաց հետ միասին հաստատուելու Մոնփելիէ, ուր կը կատարէ լիկէոնական ընթացքը: Օրէնսդիտական ուսումներու ուղղութիւն մը կը շեշտուի իր մէջ, որ սակայն տեւական չ'ըլլար: Մոնփելիէի համալսարանին մէջ առաջին երեք տարիները հաղիւ լրաբուցած՝ կը հրապարակուի գրականութենէ: Խորհրդապաշտ դպրոցի սկզբնաւորութեան տաք օրերու շրջանն է: Անորէ ժիտ և Փիէր Լուի իր բարեկամները կը հրաւիրեն զինքն ալ յարելու նոր հոսանքին: Անարկելով այդ օրերուն կը գրէ. « J'avais fait quelques vers; j'aimais ce qu'il fallait aimer en poésie vers 1889⁽⁴⁾ »:

Քսանըմէկ տարեկան է արդէն, 1892-ին իր հրատարակած « Narcisse parle » քերթուածը կը գրաւէ իսկոյն գրական հրապարակին ուշադրութիւնը, ու « Les Débats »

« Débats » գովեստով կ'արտայայտուի ատոր մասին: Խորհրդապաշտ թերթեր ոգեւորուած իրմով կը հրաւիրեն զինքը մասնակցելու աւելի մօտէն. La Syrinx, Le Centaure, L'Ermitage, La Plume, La Conque, Mercure de France 1890-1900 լոյս կ'ընծայեն իրմէ քերթուածներ, որոնք յետոյ մէկ կողքի տակ կ'ամփոփուին « Album de vers anciens » տիտղոսով:

Անցնելով Փարիզ (1892) իր շփումը նոր հոսանքին հետ աւելի սերտ կ'ըլլայ, կը մտերմանայ Սթեֆան Մալլարմէի հետ, որուն ազդեցութիւնը, ինչպէս տեսանք նախապէս, շատ խոր տպաւորութիւն կը թողու գեղասէր երիտասարդին վրայ:

Սակայն որքան ալ դիւրեւած բանաստեղծութենէ և խորհրդապաշտ դպրոցէն, յանկարծ ներքին հոգեկան պայքարէ մը, որուն պատճառն այնքան ալ ստոյգ չէ, ծնունդ կ'առնէ իր մէջ փոփոխութիւն մը և ուժգին յարուժ մը դէպի բնական և մանաւանդ ուսողական գիտութիւնները՝ կարծես իրրեւ հակազդեցութիւն բանաստեղծական քնարին: Օրէնսդիտութեան աշակերտի բնազդը կ'արթննայ կրկին իր մէջ, փիլիսոփայական հետազօտութեան սէրը կը գրաւէ միտքը. սակայն, ինչպէս պիտի տեսնենք, այս գիծն ալ տեւական չ'ըլլար. հասուն հասակը կոխելուն՝ ան կը վերադառնայ վերջնականապէս բանաստեղծութեան գիւղը՝ բայց փիլիսոփայի, գիտնականի, չափազէտի մը խորթափանց հայեցողութիւններով մարդուելէ վերջ:

Այդ իր հոգեկան պայքարի օրերուն է (1893-1899) որ իբր յայտարար ապացոյց իր մեծ տաղանդին՝ կը հրատարակէ « Introduction à la méthode de Léonard de Vinci »

Vinci » (Nouvelle Revue թերթին մէջ 1895-ին), որուն կը յաջորդէ տարի մը վերջ « Soirée avec M. Teste » (Le Centaure թերթին մէջ), ուր զուտ իմացական մարդը կը պատկերացնէ, տեքստքեան փիլիսոփայութիւնն անձնաւորող, յուստես, գրական ամբողջական գաղափարաւորութեամբ մարդը՝ լի արհամարհանքով հանդէպ ամէն ինչի, արտառոց մարդը՝ մեկուսացած ընկերութենէ, լի զգուանքով հանդէպ ամէն զգացումի ու գաղափարի՝ զոր կը համարի ծնած մեր մէջ շարութենէ, ահաբեկումէ և ոչ թէ ազատ խոկումէ: Ուստի առանձնայատուկ ճիգ մը կը յատկանշէ այդ « իմացական անհատը » կեդրոնանալու ինքն իր մէջ՝ հասնելու համար մտքի բուն հարազատ տեսութիւններուն: Հաւանաբար Վալերի ինքն է պատկերացուածը Monsieur Teste-ի մէջ, անհանգիստ, ճշմարտութիւն որոնողի, գիտութեան և խոկումի նուիրուած փիլիսոփան, որուն համար կ'ըսէ թէ՝ կը նմանի ան ինծի, ինչպէս որդի մը հօրը, և թէ արտառոց իրականութիւն մըն է, կեանք մը որ քառորդ ժամէ աւելի չի կրնար իրապէս գոյու թիւն ունենալ:

Քաղաքական տեսութիւններու իբր անգրանիկ փորձ՝ տուաւ « Une Conquête méthodique » (1896-ին), ուր կը խօսի գերման ժողովուրդի նկարագրին և ձեռնառնութեան վրայ:

Կեանքի պայմանները չեն ներեր, սակայն, որ ան ազատօրէն նուիրուի իր գրական ու մանաւանդ գիտական գրադանքներուն. ապրելու դժուարութիւնը կը ճնշէ իր վրան ալ. կը փորձէ նախ Պատերազմական Նախարարութեան մօտ պաշտօնավարել, բայց չուտով կը լքէ դայն. վանդի չափազանց սպառիչ կեանքի այդ միօրինակութիւնը համաձայն չէր ոչ իր նկարագրին և ոչ ծրագրիներուն: 1897-ին կը մտնէ « Agence Havas »-ի մէջ, ուր աւելի հանգարտ կեանք մը կը վարէ, գտնելով նոյնիսկ բաւական տրամադրելի ժամանակ իր գիտական ուսումնասիրութեան համար:

1898-ին կը վախճանի Սթեֆան Մալլարմէ. այդ մահը ուժգին կը հարուածէ իր սիրտը: Արդէն քաշուած գրականութենէ, հիմա կը քաշուի բոլորովին նաեւ կեանքէ ու ընկերութենէ: Կ'ամուսնանայ 1900-ին, ընտանիքը կ'ըլլայ իր միակ մտահոգութիւնը, կը սկսի կեանքին նայիլ աւելի լուրջ հայեացքով: Երբ իր բարեկամները, որոնց մէջ Անտրէ Ժիտ, 1912-1913-ին հետամուտ կ'ըլլային անոր քերթուածները հատորի մը մէջ ամփոփելու, Վալերի սա նշանակալից տողերը գրած է իր Օրագրութեան մէջ. « Contact avec mes monstres. Dégoût. Je me mets à les tripoter, retouches...⁽⁵⁾ »:

Գրական հրապարակէն իր մեկուսացումը կը տեւէ մինչեւ 1917 թուականը, երբ յանկարծ պայծառաշող արեւու պէս իր հօրեղունը կը լուսաւորուի « La Jeune Parque »-ի յաջորդութեամբ: Իր այս վերադարձին դէպի բանաստեղծութիւնը՝ ինքն իսկ կ'ըլլայ պատճառը անուղղակի կերպով:

Այն շրջանին երբ իր մէջ զօրաւոր հակազդեցութեամբ ընդհանուր քամահրանք մը ստեղծուած էր բանաստեղծութեան ու մանաւանդ իր քերթուածներուն հանդէպ, այն թուականին (1912-1913) երբ իր բարեկամները զինքը գրելու կը յորդորէին՝ ան ընդհակառակն կը յղանայ գաղափարը երգելու՝ Մուսայէն հրաժեշտի իր վերջին երգը: Վաղափարը կը մեծնայ երեւակայութեանը մէջ, կը ձեւաւորուի, կը փոխուի ու շուրջ չորսուկէս տարի վերջ՝ հրապարակ կ'ելլէ իր նշանաւոր « La Jeune Parque »-ը իրրեւ հրահանգ ու փորձ յետ երկար տարիներու ընդհատումի մը, նուիրուած Անտրէ Ժիտին: Հեղինակին գաղափար տանով այս քերթուածը ուրիշ բան չէր բայց եթէ « հրեշային միութիւն մը գրութեանս, մեթոսներուս, երաժշտական պա-

(4) Variétés II, ed. VI, Paris 1930, p. 219.

(5) V. Larbaud: Paul Valéry, p. 38.

հանձններու և դասական ըմբռնումնե-
րուս⁽⁶⁾»։ Պիտի անդրադառնանք կրկին
աւելի ուշ այս գործին մասին, սակայն
հոս ըսենք անցողակի թէ Վալերիի իր ա-
նունը բանաստեղծութեան հետ իսկապէս
կապել կը սկսի «La Jeune Parque»-ով,
որ կ'ընդարձակէ անոր համբաւին հորի-
զոնը անցընելով Ֆրանսայի սահմանէն և
տարածելով բովանդակ Եւրոպա։ — Այ-
նուհետեւ կը յաջորդեն «Odes» (1920),
«Charmes» (1921) հատորները, ուր կան,
մանաւանդ վերջինիս մէջ, իր լաւագոյն
կտորները, ինչպէս «Fragments du Nar-
cisse», «Ebauche d'un serpent», «Le
Cimetière marin», և այլն։ Բազմաթիւ
են իր արձակ գրութիւնները, որոնց շար-
քէն յիշելու ենք ամէնէն առաջ իր եր-
կու փիլիսոփայական խորքով գեղեցիկ տրա-
մախոսութիւնները. «Eupalinos ou l'ar-
chitecte» (1923) և «L'âme et la Danse»
(1923), յետոյ «Cahier B.», «Littérature»,
«Choses tues», «Moralités», «Pièces
sur l'art», «Rhumbs», «Autres Rhumbs»,
«Suite», «Analecta», բոլորն ալ խոր-
հրդածութիւններու և կամ օրագրութիւն-
ներու ձեւով բարոյական ու փիլիսոփայա-
կան էջեր են, խառն երբեմն նաեւ գրական
ու ընկերային հարցերու մասին ակնարկնե-
րով և առածներով. «l'Idée fixe» պատ-
մուածք մըն է, «Degas, Danse, Dessin»
մենագրութիւն մը արուեստի մասին։ Ունի
շարք մը «Variétés» I, II, III, IV, V, որոնց
մէջ ամփոփուած են իր գիտական, գրական
և իմաստասիրական յօդուածներն ու տե-
սութիւնները։ Խորհրդապաշտ թատերական
գործեր են «Sémiramis» մեղադրամը, ուր
հեշտասէր, անգութ և ամբարտաւան թա-
գուհին կը պատկերացուի իր նկարագրին
մէջ. «Amphion» կու տայ տիպարը Ա-
պոլոնէն պատկուած բնութեան, հոգեկան
ուժի և գեղեցկութեան երգիչին։ Աւփիոն

(6) V. Larband, անդ, էջ 39.

է թերեւս ինքը Վալերիին՝ պատկուած և
ընտրուած բանաստեղծը՝ բանաստեղծու-
թեան աստուածէն։ Ճանչցուած է ան նաեւ
իւր քաջ հսկողոր, դիւրաւ և դիւթիչ խօսող
մը, յաճախ հրաւիրուած բեմերու վրայէն
վայելել տալու իր մտքին և լեզուին հարս-
տութիւնը. յիշենք այդ ճառերէն «De la
diction des vers», «Propos sur la
poésie», «Discours de Réception à l'a-
cadémie Française», «Réponse de P.
Valéry au discours de Réception de M.
le Maréchal Pétain à l'académie Fran-
çaise», «Discours sur Voltaire» և այլն։

Ֆրանսական ճեմարանին մէջ 1925-ին
կը գրուէ Անաթոլ Ֆրանսի աթոռը. այնու-
հետեւ իւր հեղինակութիւն ալ աւելի պատ-
կառելի կը դառնայ։

Փօլ Վալերիի կարողութիւնը զանազան
կողմեր ունի, բայց մենք պիտի նկատենք
զինքը գլխաւորապէս իւր ստեղծագործող
բանաստեղծ։ Անցնելէ առաջ այդ գլխաւոր
կէտին՝ կ'արժէ որ ակնարկ մը տանք հա-
մառօտ իր քաղաքական տեսութեանց,
յոյն դասականութեան յարուսին և իմաս-
տասիրական գաղափարներու մասին։

* * *

Ընկերաբանական, քաղաքական, պատ-
մական գիտութեանց վրայ իր հայեցողու-
թիւնները տարածող լայնածաւալ տաղանդ
մ'էր միանգամայն Վալերիի, բայց սխտե-
մարիք գործ մը թողած չէ այդ ուղղու-
թեամբ։ «Une conquête méthodique»,
«Regard sur le monde actuel» ճաշակ
մը կու տան պարզապէս իր սրամիտ անդրա-
դարձութիւններուն։ Պատմութիւնը իրեն
համաձայն՝ ազգերու թոյնն է (հակառակ
աւանդական բացատրութեան՝ ազգերու
դաստիարակ)։ «L'histoire est le produit
le plus dangereux que la chimie de
l'intellect ait élaboré⁽⁷⁾»։ Պատմութիւնն

(7) Regard sur le monde actuel, Paris 1931,
p. 63.

է որ կը գինովցնէ ժողովուրդները իրենց
անցեալին մեծութեամբ, կը նորոգէ յիշա-
տակները ատելութեան դրացի ազգերուն
հետ, կը նորոգէ հին վէրքերը՝ վրդովելով
անոնց անդորրութիւնը և առաջնորդելով
վրէժխնդրութեան, մեծութեան ու փառքի
խելագար գաղափարներուն։ 1931-ին կը
գրէ ան այդ տողերը, ուր կայ թաքուն
անժխտելի մեծ իմաստութիւն մը, որուն
ճշգրտմը և ապացոյցը տեսանք մեր իսկ
աչքերով միջազգային երկրորդ պատերազ-
մին։ Խորապէս թափանցելով Եւրոպայի
հոգեբանութեան մէջ՝ կը հռչակէ զայն՝ իր
աշխարհակալական քաղաքականութեան
զոհը. «L'Europe sera punie de sa poli-
tique... l'Europe aspire visiblement
à être gouvernée par une commission
américaine⁽⁸⁾»։ տողեր որ կը համապա-
տասխանեն շօշափուած իրականութիւն-
ներու։

Մեծ միտքերը լոկ՝ հանճարներու ծովին
մէջ կրնան լողալ։ Վալերի՝ Լէոնարտոյ տա-
վինչիէն հմայուած, դասական մեծ տա-
ղանդները ուսումնասիրող, հելլենական ի-
մաստութեան սիրահար, իր վերլուծող և
թափանցող իմացականութեամբ՝ ֆրանսա-
կան բանաստեղծութեան մէջ նոր ոգի մը
կը ներմուծէր. իր երգը կը յայտնուէր
խառնեղանգով մը հին իմաստութեան, արդի
գիտութեանց և ներկայ դարուս հոգւոյն
ձկունմանուն։ Ասկէ է որ իր մտածու-
թիւններն ու արտայայտութեան եղանակը
կը ստանան տեսակ մը հաստատուն և զօ-
րաւոր բնոյթ, տեսակ մը ծանրութիւն և
խորութիւն որ թափանցելի չէ մէկ ակնար-
կով։ Հոս է արդէն անոր մեծութիւնն ալ
և իր երգին իմացական նկարագիրը՝ որուն
համար ոմանք խորհած են իր մասին իրբեւ
մեր օրերու Կէօթէի մը։

Դասական ոգւոյն և արուեստին յարուսը
(որ իր, ինչպէս նաեւ Մալլարմէի մէջ հա-

(8) Regard sur le monde actuel, Paris 1931,
p. 51.

կասութեան գիծ մըն է) կ'անձնաւորուի
կարծես Սոկրատի մէջ (տես «Eupalinos ou
l'architecte»-ը), յոյն առաջին մեծ իմաս-
տունին և մտածումի մարդուն։ Ամբողջ այդ
գործը, խոր, պատճառաբանեալ, գրական
գեղեցիկով ընդելուզուած արտադրութիւն
մըն է, ուր Եւփալինոս (հնութեան հան-
ճարեղ ճարտարապետ), Սոկրատ և ասոր
մտերիմը Փեդրոս կը խօսակցին ստուեր-
ներու աշխարհին մէջ՝ պատճառի, ստեղծա-
գործութեան, կառուցումի և ճարտարապե-
տական գեղեցկութեան վրայ։ Կերտել, կա-
ռուցանել արուեստի գործեր, մանկւայ իրերու
բնոյթները՝ գլխաւոր կէտերն են այդ տրա-
մախոսութեան։ Սոկրատի համար կերտել՝
է մանաւանդ ճանչնալ ինքզինքը, ամէնէն
էական գործը խոհուն էական։ Իջեր կան
հոն նաեւ գեղեցիկ բանաստեղծութեան, ինչ-
պէս օր. Սոկրատի խորհրդածութիւնները
ծովափի վրայ՝ ի գիւտ ծովային մանր
մարմնի մը, զոր ալիքները ափը նետած են։
Վալերի չէ մոռցած այդ ստուերներու աշ-
խարհին մէջ խօսակցութեան առարկայ
դարձնել Փեդրոսի բերանը դնելով՝ իր «le
très admirable Stéphanos, qui parut
tant de siècles après nous⁽⁹⁾»։

* * *

Փօլ Վալերիի իմաստասէր մը չէ Տեքարթի,
Գանթի, Պերկսոնի ոճով. իր գործերը այդ
նկարագիրը չեն կրեր. ան բանաստեղծ է,
առանց լքելու սակայն իմաստասիրական
խուզարկումը, խոկումը։ Չունի իմաստասի-
րական դրութիւն՝ որպէս ինքզինքը պար-
տադրող հեղինակութիւն, բայց կ'ուզէ որ
ամէն գրող՝ իմաստասիրէ, ունենայ իր անձ-
նական իմաստասիրութիւնը։ Eupalinos-ի
իտալերէն թարգմանութեան առթիւ (կա-
տարուած Raffaele Contu-էն) Վալերի իր
թոյլտուութիւնը շնորհած ատեն, կ'անդրա-

(9) Eupalinos ou l'architecte, 1924, p. 96.

դարձնէ թարգմանութեան դժուարութիւնը, չեղտելով թէ իր գործը գաղափարներու գիրք մ'է, անբաժան հեղինակի ըմբռնումներէն: Հոն, այդ իր «Note de l'auteur»-ի մէջ կը գնէ անձնական իմաստասիրութեան հարցը և կը հետեւցնէ թէ կարելի է ըլլալ իմաստասէր առանց աւանդական իմաստասիրութեան յարելու և կամ հետեւելու յատուկ դպրոցի մը՝ սքոլաստիկ, քանթական, կամ ֆեքստական: Կարելի է, կ'ըսէ ան, ունենալ իմաստասիրութիւն մը՝ առանց գիտական տուեալներու հետ կապուած ըլլալու, կամ հիմնաւորելու զայն գիտութեան կատարած նուաճումներուն վրայ: Իմաստասիրութիւնը, կը շարունակէ, կապել գիտութեանց հետ՝ կը նշանակէ կապել զայն զարգացումի մը հետ, որ մեծապէս կախում ունի պատահական պարագաներէն՝ նիւթէն և նիւթին յեղաշրջումէն: Գիտակից է միւս կողմէն որ այսպիսի իմաստասիրութիւն մը՝ անկախ գիտութիւններէն, զուտ ենթակայական բնոյթով, այսօր քամահրելի է գիտնականներու դասակարգէն. սակայն չի դադրիր կրկնել իր տեսակէտը՝ թէ իմաստասիրութիւնը, իբր զուտ հայեցողական գիտութիւն, և իր արտադրութիւնը որպէս արուեստի գործ՝ միշտ կայուն ու արժէքաւոր է:

Վալերիի զուտ անձնական կամ ենթակայական իմաստասիրութեան տեսակէտը չափազանցուած է: Եթէ բնագիտութիւնը, բարոյագիտութիւնը, տրամաբանութիւնը անկախ ժամանակի գիտութիւններէն կրնան մնալ իրենց անփոփոխ իսկութեան մէջ, նոյնը սակայն չէ կարելի հաստատել հոգեբանութեան, տիեզերաբանութեան համար,

(10) «L'auteur du Dialogue n'est pas le moins du monde philosophe, et se fait même scrupule d'user des termes de la philosophie. Peut-être croit-il pas à la possibilité d'une valeur universelle de la Connaissance, et pense-t-il qu'une philosophie est oeuvre essentiellement volontaire, c'est-à-dire aussi personnelle que possible».

որոնց համապատասխան փորձառական գիտութիւնները (փորձառական հոգեբանութիւնը, բնագիտութիւնն ու բնալուծութիւնը) անտարակոյս մեծ լոյս տուած են ինչ ինչ սահմաններու և ինչ ինչ բացատրութիւններու ճշտումին համար: Ուղիղ չէ նմանապէս անձնական իմաստասիրութեան մը գաղափարը՝ այնպէս ինչպէս ինքը կը ներկայացնէ՝ իբրեւ արտադրութիւն իւրաքանչիւր խորհողի՝ առանց հասարակաց միութեան գետնի մը, վտանգելով այսպէս ճանաչողութեան առարկայականութիւնը⁽¹⁰⁾:

Վալերիի կը գիտէ աւերելոյ՝ ընդհանրականութեան մը հարկին՝ կարենալ բացատրելու համար մեր մէջ ճանաչողական կարողութեան անհրաժեշտ միութիւնը: Սակայն իր այս վարդապետութիւնը կը յանգի ուղղակի սկեպտիկականութեան, տալով մարդկային ճանաչողութեան երեւութական (անիրական) նկարագիր: Մարդոց միջեւ տեղի ունեցած լոկ համաձայնութեան մը արդիւնք է հեռեւեարը ըստ իրեն՝ ճանաչողութիւնը, մանաւանդ թէ հոգեկան ու մտաւոր գործունէութիւնը մեր մէջ՝ տեսակ մը խաղ է, որուն արտաքին յայտարար մէկ եղանակն է Արուեստը:

Արուեստն է իրեն համար «la seule chose solide», որուն պարունակին մէջ կը մտնէ նաեւ իմաստասիրութիւնը. այս ալ արուեստ մըն է խոկումի, և ինչպէս գեղարուեստի բոլոր ձեւերուն մէջ արուեստագետին ստեղծագործական կարողութիւնը կը ճախրէ ազատ ու սլացիկ՝ նոյնը կը համարի իմաստասիրութեան մէջ. ըստ իրեն

Շարունակելով տալ բացատրութիւնը զանազան անհատներու մէջ եղած ճանաչողութեան նոյնութեան կ'ըսէ զարմաւ. «Sa généralité n'est qu'apparente, et cette apparence universelle qu'elle se donne n'est en réalité qu'une règle de jeu, la convention fondamentale d'un certain art».

(Note de l'auteur. Եւփալիստի խոսք. Թարգմանութեան աւթիւ, 1933-ին):

Վ Ե Ր Ա Դ Ա Ր Զ

ԱՌ. Հ. ՎԱՀԱՆ Վ. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

իմաստասիրական գործ մը բանաստեղծութիւն է, ինչպէս քերթուածն ալ իմաստասիրական էլ մը: Այս իր եզական ըմբռնումին մասին պիտի անդրադառնանք յետոյ աւելի լայնօրէն:

Ուրիշ կէտ մ'ալ:

Արտաքին շարժուն ու թանձրացեալ առարկաներու զգայարանական կեանքին՝ կը հակադրէ ներքին իմացական կամ հոգեկան կեանք մը. «une vie intérieure, de la quelle les choses sensibles sont exclues, à la quelle elles sont nuisibles⁽¹¹⁾»:

Խորհողը, կ'ըսէ, պէտք է կեդրոնանայ ինքնիր մէջ՝ հեռացած նիւթէն, որ կը փնտէ ներհայեցողական կեանքին:

Ահա այս ինքնակեդրոնացումի և անձնական իմաստասիրութեան ձիգերէն է որ կը բխի Վալերիի բանաստեղծութիւնը՝ գաղափարային ու վերադարձիկ, որուն վերլուծումը պիտի փորձենք ընել յաջորդ մասով:

Հ. ՄԵՍՐՈՊ ՃԱՆԱՇԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԳՈՒ ՄԻ ԿԱՐԴԱՐ

Դու մի կարգար մեռած մարդուն երանի, Գերեզմանն իր՝ ոչ ես գիտեմ ոչ ալ դու, Յաւերը միշտ զայն կը կապեն աշխարհի. Եւ անգութ է անհասնելն այնտեղ սիրելու:

Թէ իրեն հետ հողը գըրին և յոյսեր, Շիրիմն անոր ափ մը հող չէ, այլ աշխարհ, Թեքեւըս մենք կամ անծանօթ ուրիշներ կը խռովենք իրեն հանգիստն անգագար:

Քիչեր են միշտ որ գոչ սրտով կը մեկնին իրենց աչքերն արեւուն մէջ փակելով. Թէ չի կապեր զիրենք հաւաքն երկընքին կը ամալըն աւելի մեր օրհներգով:

Դու մի կարգար մեռած մարդուն երանի Աչքերն եթէ դեռ կը նային աշխարհի:

Հ. ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ

Քեմիա, 10 հոկտեմբեր 1946.

(11) Sur la peinture, տես Morceaux choisis, Paris, 1930, p. 293.

Անցան քանի՜ գարուններ, բայց քու գարունդ Ուշացաւ միշտ ծաղկելու. Ծիծառներու անցքը տեսանք սրտաթունդ Բերանին երգ ալելու, Բայց չըբերին քեզմէ դարձի աւետիս:

Ամէն տարի նըշխներ մեր պարտէզին Հագան ճերմակ ըզգեստներ, Այլ չըտեսար զանոնք, եղբայր անձկալի. Ղրկեցինք քեզ համբոյրներ Ալեքներով կապուտագեղ լըճակին:

Ու տարիներն այսպէս տրոփուն սահեցան Հեռու տունէդ չայրենի. Երգեցիր հոն կարօտի երգդ՝ յուշարձան, Ալէճ ըզփուն, յոգնալի, Աչքըդ երկինք՝ յոյսի լարով առկախուած:

Հոգւոյդ տօնն է արդ, կիրակի՜ լուսավառ Յետ մահատենդ խաւարի, Տօնն է և մեր հէգ սըրտերուն վշտահար. Դուն արչալոյս մ'արփենի Սերոյդ ծարաւ մեր աչքերուն տարփաւոր:

Կու գաս մեզի, դուն գերութեան նահատակ, Չափած անծայր ովկեաններ, Կու գաս ծովէն մեծ ցաւերու անյատակ Իբր առաքեալ մ'անվէհեր. Կու գաս կշռած մարդն իր սրտին մէջ ունայն:

Մասն Աստուծոյ ճակտիդ ուղղիչ և կընեք՝ Ափերէ ափ անցնելով Բուժեցիր դուն վերքեր, սրտեր աղքատիկ. Ու հիմա տես պըսակներ Գլխուդ վերեւ, հիւսուած անտես ձեռքերէ:

Ամփոփէ արդ, արծուի թեւերդ, առաքեալ: Եւ ցուպդ յոգնած պանդուխտ Տնկէ հովան մէջ որ ծաղկի նորոգեալ. Պիտի փոխուի մարգարտի Տառապանքիդ մէն մի օղակն արցունքոտ:

ԱՐՄԱՆԻՐԵԱՆ